

УДК [330.322:339.92](477+4)

Хомутенко Л.І.
кандидат економічних наук, доцент
Української академії банківської справи
Національного банку України

Хмелик О.С.
студентка
Української академії банківської справи
Національного банку України

ТЕНДЕНЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

TRENDS AND PROSPECTS OF INVESTMENT COOPERATION OF UKRAINE WITH THE EUROPEAN UNION

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню інвестиційної політики та інвестиційної діяльності України в контексті співробітництва з країнами ЄС. Визначено роль ЄС як агрегованого інвестора, проаналізовано динаміку, галузеву та географічну структуру іноземного інвестування, визначено перспективи інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, інвестиційна політика, інвестиційний клімат, регулювання іноземних інвестицій, конкурентні переваги.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию инвестиционной политики и инвестиционной деятельности Украины в контексте сотрудничества со странами ЕС. Определена роль ЕС как агрегированного инвестора, проанализированы динамика, отраслевая и географическая структура иностранного инвестирования, определены перспективы инвестиционного сотрудничества между Украиной и ЕС.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, инвестиционная политика, инвестиционный климат, регулирование иностранных инвестиций, конкурентные преимущества.

ANNOTATION

The article investigates the investment policy and investment activity of Ukraine in the context of cooperation with the EU. The role of the EU as an aggregated investor is defined, the dynamics, sectoral and geographical structure of foreign investments is analyzed, also the prospects of investment cooperation between Ukraine and the EU are defined.

Keywords: foreign direct investments, investment policy, investment climate, foreign investment regulations, competitive advantage.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні прагнення України є невід’ємними реаліями сьогодення для української держави. Європейські орієнтири залишаються пріоритетними у зовнішній політиці України, а інтеграція до європейського політичного, економічного та соціального простору дозволить створити умови для розвитку демократичної політичної системи та її інститутів, модернізації правового поля, залучення іноземних інвестицій та інноваційного розвитку держави і суспільства, надасть можливість отримати істотні економічні здобутки, які зрештою сприятимуть економічному зростанню та підвищенню життєвого рівня населення.

У процесі інтегрування України з ЄС особливого значення набуває проблема залучення

іноземних інвестицій, вирішенню якої сприяє поліпшення інвестиційного клімату в країні. Саме на європейському ринку Україна може мобілізувати кошти, так необхідні для забезпечення макроекономічної стабільності, науково-технологічного розвитку, диверсифікуючи тим самим джерела зовнішніх запозичень.

Мета статті полягає в аналізі інвестиційної політики та інвестиційної діяльності України, виявленні перспектив інвестиційного співробітництва України з країнами ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи те, що наразі прями іноземні інвестиції є однією із найбільш важливих, а також найбільш динамічних компонент світового руху капіталу, все більше науковців зосереджують увагу на дослідженнях різних аспектів даного виду інвестицій. Зокрема можна виділити праці багатьох відомих зарубіжних дослідників, а саме: Д. Даннінга, М. Портера, Р. Коуза, Д. Нортонга, Ф. Мьоллерса та інших. У вітчизняній економічній літературі ці проблеми відображені у працях відомих українських науковців та практиків: А.С. Філіпенка, Т. Затоняцької, В.Р. Сіденка, Л. Пашнюка, Б. Малиняка, О.І. Рогач, В.І. Любізов, П.В. Кухти, Є.М. Терехова, С.О. Якубовського, А.І. Білого, Т.В. Майрової, Д.М. Купрянова, С.Л. Пограничного та інших. Разом з тим значна кількість питань, пов’язаних із прямим іноземним інвестуванням в Україні, зокрема, державне регулювання інвестиційною діяльністю в контексті євроінтеграції, залишається і досі невирішеною. Усе це зумовлює актуальність теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні України поняття «інвестиції» трактується в Законі України «Про інвестиційну діяльність» № 1560 від 18.09.1991 як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, результатом чого є створення прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту. Отже, вони спрямовані не тільки на отримання доходу, а й на забезпечення

майбутніх фінансових інтересів, розширення сфери впливу. Основу інвестиційної діяльності будь-якої держави визначають за обсягом прямих іноземних інвестицій та за інвестиціями в основний капітал. Характерними рисами прямих іноземних інвестицій (ПІІ) є те, що інвестор має управлінський контроль над підприємством, і вони виступають у формі акціонерного капіталу, а також коротко- та довгострокових міжфірмових позик [1].

До складу ПІІ входять три основні компоненти: акціонерний капітал – власний капітал прямого інвестора, який вкладено за кордон; реінвестування прибутку; інший капітал (внутрішньофірмові позики або боргові трансакції) [2]. Основними організаційно-підприємницькими формами ПІІ є філії та відділення, дочірні компанії, асоційовані компанії, спільні підприємства.

Інтенсивність та ефективність капіталовкладень, зокрема, прямих іноземних інвестицій визначає інвестиційний клімат країни. Побічно про інвестиційну привабливість країни можна судити по рейтингам інвестиційної привабливості, які публікуються провідними агентствами.

Іноземне інвестування сприяє підвищенню загального соціально-економічного рівня країни через впровадження новітніх технологій, модернізацію виробництва, створення додаткових робочих місць, тим самим надаючи можливість ефективної адаптації національних підприємств до світових вимог. Водночас інтереси зарубіжних інвесторів не завжди можуть співпадати з інтересами приймаючої країни наприклад, розташування підприємств, що мають шкідливі технологічні процеси з екологічної точки зору, або експлуатація трудових ресурсів тощо. Причому наслідки відтоку ПІІ для країни-донора є важливішими.

Враховуючи зростаюче політичне значення прямих іноземних інвестицій, їх регулювання здійснюється як на міжнародному, так і національному рівнях. В умовах транснаціоналізації економік еволюція регулювання міжнародного інвестування в останні роки супроводжується його лібералізацією через здійснення відповідних заходів на всіх рівнях, враховуючи наявність у сучасного міжнародного ринку інвестицій потенціалу саморегуляції. У той же час інвестиційний ринок знаходиться під регулятивним впливом як країн базування так і приймаючих країн (національні режими інвестиційної діяльності), дво- і багатосторонніх інвестиційних угод, міжнародних організацій тощо.

Метою державного регулювання інвестиційної діяльності є реалізація економічної, соціальної, науково-технічної політик, виходячи з цілей та показників соціально-економічного розвитку країни, передбачених обсягів фінансування інвестиційної діяльності у державному та місцевих бюджетів, програм розвитку економіки на державному та місцевому рівнях.

На сьогоднішньому етапі в Україні вже створене правове поле для інвестування, а також розвитку державно-приватного партнерства. Законодавством країни визначено гарантії діяльності для інвесторів, організаційні та економічні засади державно-приватного партнерства в Україні. До іноземних інвесторів на території України застосовується національний режим: надаються рівні умови діяльності їм та вітчизняним інвесторам. Крім того, іноземні інвестиції не підлягають націоналізації [3]. Іноземним інвесторам гарантується повернення їх інвестицій у валюті інвестування або в натуральній формі без сплати мита та доходів від інвестицій у грошовій й товарній формі [3].

Починаючи з 2010 року, з метою удосконалення законодавчого регулювання в зазначеній сфері, було ухвалено цілу низку нормативно-правових актів:

– 1 липня 2010 року було прийнято Закон України «Про державно-приватне партнерство», який заклав фундамент для стимулювання розвитку співпраці між приватним та державним секторами з метою залучення інвестицій в економіку країни та підвищення конкурентоздатності її економіки в цілому;

– у 2010 році було створено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами (Держінвестпроект) України, мета якого – підтримка іноземних інвесторів у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

– на 2010–2014 роки було прийнято програму економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка спрямована на застосування конкретних заходів щодо покращення бізнес клімату: удосконалення дозвоільної системи, адміністративних послуг, ліцензування, започаткування та ліквідації бізнесу, технічного регулювання, формування митних процедур [7];

– з 1 січня 2012 року в силу вступив Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна», який дозволяє максимально спростити суб'єкту інвестиційної діяльності порядок отримання послуг, що необхідні для подальшої реалізації інвестиційного проекту [5].

У той же час аналіз показників інвестиційної діяльності за період 2009–2014 рр., дозволяє констатувати, що в Україні спостерігається скорочення темпів зростання прямих іноземних інвестицій. Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій в економіку України на кінець 2013 року становило 58156,9 млн дол. США, що на 5,2% більше, ніж на початок року. При цьому, при збільшенні абсолютного показника обсягу ПІІ в Україні, темпи приросту ПІІ мали уповільнений характер. Так, якщо в 2009 році темп приросту ПІІ в Україні складав 12,5%, то у 2013 році – лише 5,2%. 2014 рік і зовсім змінив ситуацію – Україна

зіткнулася з економічною кризою та військовим конфліктом на Сході. Висока економічна та політична невизначеність призвели до низьких внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Обсяг залучених ПІІ в економіку України на кінець 2014 року склав 45,9 млрд дол. США, що на 19,5% менше, ніж на початок року. Якщо у 2013 році в економіку країни іноземними інвесторами було вкладено 5677,3 млн дол. США, то у 2014 році – 2451,7 млн дол. США ПІІ. Зменшення капіталу за цей період становить 13592,1 млн дол. США. (У тому числі за рахунок курсової різниці – 12246, 5 млн дол. США).

Скорочення інвестицій відбулося також і за країнами – у 2013 році інвестиції надходили з 136 країн, у 2014 році – зі 131 країни світу. Найбільшим джерелом ПІІ в Україну як у 2013 р. так і 2014 р. є країни ЄС – відповідно 76,4% та 77,5% загального обсягу акціонерного капіталу (табл. 1). З країн ЄС у 2014 році з початку інвестування внесено 35575,5 млн дол. США інвестицій, з інших країн світу – 10340,5 млн дол. США (22,5%).

Незважаючи на те, що країнам ЄС належить лідерство у списку інвесторів прямих іноземних інвестицій в українську економіку, структура таких інвестицій недостатньо сприяє поліпшенню євроінтеграції України. Так, 86,6% інвестицій надійшли з шести країн ЄС. Серед основних країн-інвесторів: Кіпр – 13,7 млрд дол. США (38,5% загального обсягу інвестицій з країн ЄС), Німеччина – 5,7 млрд дол. США (16,1%), Нідерланди – 5,1 млрд дол. США (14,4%), Австрія – 2,5 млрд дол. США (7,1%), Велика Британія – 2,1 млрд дол. США (6,0%) та Франція – 1,6 млрд дол. США (4,5%). У загальному обсягу інвестицій до України у 2014 році частка інвестицій з Кіпру скоротилася з 33,3% до 29,9%, з РФ – з 6,8% до 5,9%, при цьому частка інвестицій з Німеччини зросла з 10,9% до 12,5%, з Нідерландів – з 9,7% до 11,1% [6].

Цей показник, найвірогідніше, завищує інвестиції, що належать компаніям ЄС, через особливості ПІІ з Кіпру (що має значну частку ПІІ). Більша частка інвестицій з цієї країни – вважається, є, насправді, коштами українських та російських власників, виведеними раніше з метою захисту та зменшення оподаткування. Однак, роль інвестицій з ЄС є незаперечною. Така залежність робить Україну вразливою до зміни ситуації в Єврозоні, що може вплинути на готовність та здатність компаній з ЄС інвестувати за кордоном [2].

За даними 2013 р., на підприємствах промисловості України зосереджено 18012,5 млн дол. США прямих іноземних інвестицій, що складає 31%. В установах фінансової та страхової діяльності акумульовано 15348,8 млн дол. США (26,4% загального обсягу ПІІ); на підприємствах з оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 7559,6 млн дол. США (13,0%), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном – 4370,9 млн дол. США (7,5%), професійну, наукову та технічну діяльність – 3448,4 млн дол. США (5,9%). Країни Європейського Союзу інвестували на підприємства промисловості (34,5%), у фінансову сферу – 26,0%, в оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів – 10,5%, в організації, що здійснюють операції з нерухомим майном – 7,8% від загального обсягу ПІІ ЄС.

У 2013 році в економіку країн світу з України з початку інвестування було вивезено 127,5 млн дол. США прямих інвестицій, які було здійснено до 46 країн світу. Обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу на початок 2014 року становив 6575,3 млн дол. США, у т.ч. у країни ЄС – 6060,7 млн дол. США (91,5% загального обсягу). Характерно, що Кіпр є також надпотужним реципієнтом українських інвестицій за кордон (88, % зі 100% прямують до Кіпру)

Таблиця 1

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України з країн ЄС у 2013–2014 рр.

Країни	Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України з країн ЄС у 2013 р.			Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України з країн ЄС у 2014 р.		
	млн дол. США	% від обсягу ПІІ в Україну з країн світу	% від обсягу ПІІ в Україну з країн ЄС	млн дол. США	% від обсягу ПІІ в Україну з країн світу	% від обсягу ПІІ в Україну з країн ЄС
Всього з країн ЄС	44423	76,38%	94,93%	35575,5	77,50%	94,46%
Кіпр	19035,9	32,73%	42,85%	13710,6	29,90%	38,54
Німеччина	6291,8	10,82%	14,16%	5720,5	12,50%	16,08%
Нідерланди	5561,5	9,56%	12,52%	5111,5	11,1	14,37%
Австрія	3257,5	5,60%	7,33%	2526,4	5,50%	7,10%
В. Британія	2714,1	4,67%	6,11%	2145,5	4,70%	6,03%
Франція	1825,8	3,14%	4,11%	1614,8	3,51%	4,54%
Італія	1267,8	2,18%	2,85%	999,1	2,18%	2,81%
Польща	845,4	1,45%	1,90%	825,0	1,80%	2,32%
Угорщина	689,4	1,19%	1,55%	610,0	1,33%	1,71%
Люксембург	680,5	1,17%	1,53%	412,0	0,09%	1,16%
Всього до України	58 156,90			45903,9		

(табл. 2). Інвестування на інших географічних напрямках характеризується низькою активністю: у країни СНД українськими інвесторами було вкладено 412,5 млн дол. США (6,3%), в інші країни світу – 102,1 млн дол. США (1,5%). Максимальний темп приросту прямих інвестицій з України зафіксований у 2010 році на позначці 10,3%. У 2013 році цей показник склав 1,4% від показника 2012 року. Обсяги прямих інвестицій, які прямують з України до економік іноземних держав, зосереджуються здебільшого в неvirобничих галузях економіки (81,9% з яких належать професійній, науковій та технічній діяльності).

Таблиця 2
Прямі інвестиції (акціонерний капітал)
з України в економіці країн ЄС у 2013 р.

Країни	млн дол. США	% від обсягу ПІІ з України до країн світу	% від обсягу ПІІ з України до ЄС
Всього до країн ЄС	6060,7	91,50%	99,26%
Кіпр	5818,5	88,49%	96,00%
Латвія	98,8	1,50%	1,63%
Польща	56,4	0,86%	0,93%
Нідерланди	14,2	0,22%	0,23%
Угорщина	12,2	0,19%	0,20%
Німеччина	9,4	0,14%	0,16%
Австрія	6,1	0,09%	0,10%
Італія	0,4	0,01%	0,01%
Всього з України	6 575,30		

У 2014 році в країни ЄС було інвестовано 6035,8 млн дол. (95,0% від обсягу ПІІ з України до країн світу). Переважна частка прямих інвестицій з України спрямована до Кіпру – 5819,0 млн дол. США (91,6%). Європейська інтеграція українських інвесторів на інших географічних напрямках відбувається вкрай повільно: до Латвії надійшло 85,0 млн дол. США (1,2%), до Польщі – 52,6 млн дол. США (0,8%) [6].

Україна має низку конкурентних переваг, які підвищують її інвестиційну привабливість: вигідне географічне розташування, найбільша територія серед європейських держав; насиченість природними ресурсами; сприятливі кліматичні умови; високий потенціал внутрішнього ринку; є п'ятою найбільш населеною країною Європи, кваліфікована і відносно дешева робоча сила; високий науково-освітній потенціал – потужна мережа науково-дослідних центрів та університетів. Однак обсяги прямих іноземних інвестицій залишаються недостатніми та не відповідають потребам економіки України.

Політична нестабільність, непередбачуваність державної влади яка, за словами експертів, є одними із основних негативних чинни-

ків для інвестиційного середовища, не тільки спотворює економічні перспективи для інвесторів, але і демонструє неможливість будувати довготривалі плани. Потенційних великих інвесторів, які могли б створити робочі місця в регіонах та підняти місцеву економіку, такі політичні коливання знеохочують від здійснення інвестицій в Україну, оскільки для окупності масштабних проектів потрібна можливість планувати діяльність на довгий час. За умов частого зміни законодавства, економічної та політичної нестабільності, не бажанням здійснювати реформи, яскраво проілюстрованого нинішньою владою, у потенційних інвесторів втрачається довіра до України, а Україна втрачає можливість вирішення поточних і довгострокових завдань економічного розвитку за допомогою інвестиційно-інноваційних процесів.

Укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом юридично зафіксувало намір України рухатися саме у напрямі інтеграції з ЄС, бажання стати складовою європейського простору. Зрозуміло, що будь-яка Угода сама по собі – це лише комплекс певних умов і принципів. І лише за умови цілеспрямованості та послідовності виконання відповідних зобов'язань, Україна зможе отримати конкретні економічні та соціальні результати, створити економіку європейського рівня. І в цьому зв'язку ми знову повертаємося до питання про те, що євроінтеграційний курс України – це насамперед завдання здійснення політичних реформ та структурних економічних перетворень, і від того, наскільки ми зможемо довести свою спроможність у вирішенні цих завдань, і буде залежати місце України в Об'єднаній Європі.

Висновки. На сьогодні Європейський Союз є одним із найбільших іноземних інвесторів України. Якщо розглядати ЄС як агрегованого інвестора, то, поза всякими сумнівами, він посідає чільні позиції у відносинах з Україною за всіма показниками інвестиційного співробітництва. Це стосується як блоку ЄС в цілому, так і його окремих країн. Наприклад, уже на початкових етапах існування незалежної України провідним інвестором української економіки була Німеччина. Пізніше, за цим критерієм, вона поступилася Сполученим Штатам Америки, а згодом іншій країні ЄС – Нідерландам.

Практичне використання можливостей, які надає Україні активна участь в європейських інтеграційних процесах вимагає провести низку заходів, націлених на створення і функціонування стабільної економіки. До таких можна віднести: поступову гармонізацію законодавства України до відповідних норм та процедур Європейського Союзу, вдосконалення нормативно-правової бази інвестування, адаптація податкового законодавства України до законодавства ЄС, підвищення рівня розвитку інвестиційної інфра-

структури, контроль рівня криміногенних, екологічних та інших ризиків; стабілізувати політичну обстановку в країні, що підвищить довіру до уряду, зміцнення договірної дисципліни, впровадження системи гарантій для забезпечення довгострокового фінансування інвестиційних проектів, стимулювати залучення інвестицій у науково-технічну та інноваційну діяльність. Окрім того, необхідним є зменшення рівня корупції в країні та відновлення практики ефективного функціонування СЕЗ та ТПР на території України.

Співробітництво України з Європейським Союзом в інвестиційній сфері є важливим як для європейської інтеграції держави, так і для підйому її економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кублікова Т.Б. Прямі іноземні інвестиції: стратегія розвитку України [Текст]: монографія Т.Б. Кублікова. – О: «Атлант». – 2012. – ISBN 339-727-22.
2. Європейська інтеграція: навч. посібник / за ред. М.І. Макаренка, Л.І. Хомутенко; [М.І. Макаренко, Л.І. Хомутенко, І.І. Д'яконова та ін.]. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 344 с.
3. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 № 2673-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»: Закон України від 21.01.2010 № 2623-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Халатур С.М. Особливості механізму функціонування інвестиційного ринку в Україні [Текст] / С.М. Халатур // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – С. 121.
8. Халатур С.М. Особливості механізму функціонування інвестиційного ринку в Україні [Текст] / С.М. Халатур // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – С. 121.
9. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises [Electronic recourse]. – Access mode: <http://www.doingbusiness.org>.
10. The Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) [Electronic recourse]. – Access mode: <http://www.oecd.org/investment/statistics.htm>.